कृषि व्यवसाय ऐन, २०७५

प्रमाणिकरण मिति : २०७५/०२/२९

प्रकाशन मिति :२०७५/०२/२९

प्रस्तावनाः

लिखु गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको कृषिको व्यवसायिकरण गर्न, कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन एवं व्यवस्थापन गर्न, कृषक एवं कृषि व्यवसायी विच आपसि सम्बन्ध सुदृढ गर्न तथा कृषि करारको माध्यमबाट उत्पादन बढाउन र बजारीकरणद्वारा व्यवसायिक रुपमा समग्र कृषि विकासका लागि आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न वाच्छानिय भएकाले,लिखु गाउँ सभाले नेपालको संविधानको धारा २२६ र स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा १०२ बमोजिम यो ऐन बनाएको छ।

परिच्छेद–१
प्रारम्भिक

१. सक्षिप्त नाम र प्रारम्भः (१) यस ऐनको नाम स्थानीय "कृषि व्यवसाय ऐन, २०७५" रहेको छ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. परिभाषाः विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा :

(क) "अध्यक्ष" भन्नाले गाउँपालिकाको अध्यक्ष संम्झनु पर्दछ।

(ख) "उत्पादक" भन्नाले कृषि वस्तु उत्पादन गर्ने कृषक, कम्पनि, कृषि फर्म वा सहकारीका उत्पादक संम्झनु पर्दछ।

(ग) "एजेन्ट" भन्नाले कृषि उद्यमी, व्यवसायि, कृषि बजार वा कृषिजन्य वस्तुहरुको कारोबार गर्ने दर्तावाला व्यक्ति संम्झनु पर्दछ र सो शब्दले संगठीत संस्थाको प्रतिनिधिलाई समेत जनाउँछ।

(घ) "कार्यपालिका" भन्नाले लिखु गाउँपालिकालाई संम्झनु पर्दछ।

(ङ) "कोष" भन्नाले यस ऐनको दफा १० बमोजिम स्थापित भएको कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कोषलाई संम्झनु पर्दछ।

(च) "कृषक" भन्नाले यस ऐनको प्रयोजनका लागि कसैको जग्गा करारमा लिई वा आफ्नै जग्गामा व्यवसायिक कृषि खेति गर्ने कृषक, कृषक समुह, कृषि व्यवसायि, कृषि फर्म र कृषि सहकारी समेतलाई संम्झनु पर्दछ।

(छ) "कृषि" भन्नाले अनुसूचि-१ मा उल्लेखित भए बमोजिमका विषयसँग सम्बन्धित कृषिलाई संम्झनु पर्दछ र सो शब्दले व्यवसायिक कृषिलाई समेत जनाउँछ।

(ज) "कृषि फार्म" भन्नाले व्यवसायिक प्रयोजनका लागि अनुसूचि-१ बमोजिमका वालि उत्पादनका लागि सञ्चालन गरिएको कृषि फार्म संम्झनु पर्दछ।

(झ) "कृषि बजार" भन्नाले कृषि उपजको ग्रेडिङ, प्याकेजिङ, ढुवानी, भण्डारण, वितरण तथा कृषि उपजको विक्रि वितरण गर्ने कृषि बजार संम्झनु पर्दछ।

(ञ) "कृषि वस्तु" कृषकले कुनै बोटविरुवा वा जिवजन्तुबाट उत्पादन गरेका उपभोग्य कृषि वस्तु संम्झनु पर्दछ ।

(ट) "कृषि व्यवसाय" भन्नाले देहायका व्यवसाय संम्झनु पर्दछ ।

(१) व्यवसायिक उद्देश्यले गरिने कृषि वाली वा वस्तुको उत्पादन,

(२) कृषिजन्य वस्तुको प्रशोधन,

(३) कृषि उपजको व्यापार,

(४) कृषि उत्पादनका लागि प्रयोग हुने रासायनिक वा प्राङ्गारिक मलको उत्पादन, भण्डारण तथा वितरण,

(५) कृषि उत्पादनको लागि प्रयोग हुने विऊ, वेर्ना, नश्ल र माछा भुराको उत्पादन, परामर्श सेवा, भण्डारण तथा वितरण,

(६) कृषिमा प्रयोग हुने औषधि एवं विषादीको उत्पादन, परामर्श, भण्डारण तथा विक्रि व्यवसाय,

(ठ) "खुद्रा बजार" भन्नाले कुनै विक्रेताले उपभोक्तालाई विक्रि गर्ने खुद्रा बजारलाई संम्झनु पर्दछ ।

(ड) "गाउँपालिका" भन्नाले लिखु गाउँपालिकालाई संम्झनु पर्दछ ।

(ढ) "तोकिएको वा तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन बमोजिम बनेको नियमावलीमा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम संम्झनु पर्दछ ।

(ण) "थोक बजार" भन्नाले कुनै उत्पादक वा विक्रेताले अर्को विक्रेतालाई कृषि वस्तु विक्रि वितरण गर्ने स्थलको थोक बजारलाई संम्झनु पर्दछ ।

(त) "प्रमुख" भन्नाले लिखु गाउँपालिकाको प्रमुखलाई संम्झनु पर्दछ ।

(थ) "प्रशासकिय अधिकृत" भन्नाले लिखु गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासयिक अधिकृत संम्झनु पर्दछ ।

(द) "विक्रेता" भन्नाले कृषि वस्तुहरुको विक्रि गर्ने व्यापारी, कृषक, कृषक समुह, कृषि फार्म, सहकारी संस्था, कम्पनी वा एजेण्ट विक्रेतालाई समेत संम्झनु पर्दछ ।

(ध) "मन्त्रालय" भन्नाले संघ वा प्रदेशको कृषि क्षेत्र हेर्ने मन्त्रालयलाई संम्झनु पर्दछ ।

(न) "व्यवसायिक कृषि करार" भन्नाले व्यवसायिक कृषि खेति वा कृषि फार्मको संचालन, कृषि वस्तुको व्यवसायिक उत्पादन, खरिद, विक्रि, सञ्चय र बजारीकरण गर्न वा कृषि व्यवसाय प्रवद्धन गर्न दुइ वा दुइभन्दा वढि पक्षविच भएको सम्झौता वा व्यवसायिक कृषि करारलाई संम्झनु पर्दछ । यस शब्दले व्यवसायिक कृषि प्रयोजनको लागि व्यक्तिगत वा संस्थागत रुपमा लिजमा लिन दिन वा कृषिजन्य उद्योगको लागि कृषि वस्तु वा वालिको उत्पादन वा आपुर्ती गर्न दुइ वा दुइ भन्दा वढि पक्षहरुविच क्षेत्रफल, परिमाण, मूल्य र गुणस्तरको आधारमा भएको काररलाई समेत जनाउँछ ।

(प) “वडा” भन्नाले लिखु गाउँपालिकाको वडा संम्झनु पर्दछ ।

(फ) “समिति” भन्नाले यस ऐनको दफा (५) बमोजिम गठन भएको कृषि बजार संचालन तथा व्यवस्थापन समितिलाई संम्झनु पर्दछ ।

(ब) “सभा” भन्नाले लिखु गाउँ सभालाई संम्झनु पर्दछ ।

(भ) “संकलन केन्द्र” भन्नाले कृषकहरुले दोश्रो बजारमा विक्रि गर्ने उद्देश्यले स्थानीय सरकारबाट स्वीकृती लिई संचालन भएको हाट बजार र थोक व्यापारीले खरिद गरी भण्डारण गर्ने स्थललाई समेत संम्झनु पर्दछ ।

(म) “हाट बजार” भन्नाले कृषि उपज लगाएत अन्य स्थानीय उत्पादन विक्रि गर्ने उद्देश्यले स्थानीय तहबाट स्वीकृत लिई संचालन भएको हाट बजारलाई संम्झनु पर्दछ ।

परिच्छेद–२
कृषि बजार सम्बन्धि व्यवस्था

३. कृषि बजारको स्थापनाः (१) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको कुनै पनि स्थानमा कृषि बजारको स्थापना गर्न सक्ने छ ।

(२) कृषि सम्बन्धि सहकारी वा कृषक लक्षीत कार्य गरिरहेमा अन्य सहकारी कृषि सम्बन्धि व्यवसायिक संस्थाले सम्बन्धित गाउँपालिकाको अनुमति लिई कृषि बजारको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

४. कृषि बजारको वर्गीकरणः (१) यस ऐनको दफा ३ बमोजिम स्थापना हुने कृषि बजारको वर्गीकरण देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(क) थोक बजार,

(ख) खुद्रा बजार,

(ग) हाट बजार,

(घ) संकलन केन्द्र

(२) उपदफा (१) बमोजिमको बजार संचालन वापत लाग्ने शुल्क कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) बजार संचालन सम्बन्धि अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

५. कृषि बजार संचालन तथा व्यवस्थापन समितिः (१) यस ऐनको दफा (३) बमोजिम स्थापना भएको कृषि बजारको संचालन तथा व्यवस्थापन गर्नको लागि गाउँ पालिकाले स्थानीय कृषि बजार व्यवस्थापन समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) कृषि बजार संचालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्बन्धि अन्य व्यवस्था तोकिय बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद–३
कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सम्बन्धि व्यवस्था

६. स्थानीय कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन समितिः (१) कृषि क्षेत्रको समग्र विकास तथा प्रवर्द्धन लगाएतका कार्य गर्न लिखु गाउँपालिकामा एक स्थानीय कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन समिति रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरु रहनेछन् ।

(क) गाउँपालिका अध्यक्ष वा प्रमुख -अध्यक्ष

(ख) कृषि क्षेत्र हेर्ने कार्यपालिकाको सदस्य -सदस्य

(ग) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत -सदस्य

(घ) गाउँ स्तरीय खाद्य सुरक्षा समितिको सदस्य वा प्रमुख -सदस्य

(ङ) समितिले मनोनयन गरेका एक जना विज्ञ -सदस्य

(च) समितिले मनोनयन गरेका व्यवसायिक किसानमध्ये एक जना -सदस्य

(छ) गाउँपालिका कृषि विभाग/महाशाखा/शाखा प्रमुख -सदस्य सचिव

(३) समितिले सम्बन्धित क्षेत्रको विशेषज्ञ तथा अन्य व्यक्तिलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रित गर्न सक्नेछ ।

(४) समितिको बैठक सम्बन्धि अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(५) समितिले यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न आवश्यकता अनुसार विभिन्न उपसमितिहरु गठन गर्न सक्नेछ ।

(६) समितिको सचिवालय, गाउँपालिकाको कृषि क्षेत्र हेर्ने विभाग, शाखा वा महाशाखामा रहने छ ।

७. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारः यस ऐनमा अन्यत्र व्यवस्था भएदेखि बाहेक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(क) स्थानीय स्तरमा कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक निति तथा योजना तर्जुमा गर्ने,

(ख) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न संघिय तथा प्रादेशिक निकायसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,

(ग) कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक कार्य गर्ने,

(घ) कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा कार्यक्रम संचालन गर्ने,

(ङ) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक पर्ने सिप, प्रविधि तथा अन्य आवश्यक विषयको उचित व्यवस्था गर्न प्रवर्द्धनात्म कार्यहरु गर्ने ,

(च) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धनको लागि कोषको संचालन गर्ने,

(छ) तोकिए बमोजिमको अन्य आवश्यक कार्य गर्ने,

८. कृषि व्यवसायलाई सुविधा दिनेः (१) गाउँपालिकाले कृषि व्यवसायका लागि देहाय बमोजिमको छुट तथा सुविधा दिन सक्नेछ ।

(क) स्थानीय कर निकासी शुल्क,

(ख) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सम्बन्धि सामाग्री खरिद प्रविधि प्रयोग र विस्तारमा अनुदान जस्तैः ढुवानी साधन, यान्त्रीक उपकरण आदि ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम दिइने छुट तथा सुविधाहरु तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम दिइने सुविधाको अतिरिक्त अन्य सुविधा समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले तोके बमोजिम गर्न सकिनेछ ।

९. कृषि ऋणः (१) कुनै पनि बैंक वा वित्तिय संस्थाले सो संस्थाको नियम बमोजिम कृषि ऋण उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(२) प्रचलित नेपाल कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि यस ऐन बमोजिमको व्यवसायिक कृषि करार सम्बन्धि सम्झौतालाई धितोको रुपमा स्वीकार गरी कुनै

वैंक वा वित्तिय संस्थाले उपदफा (१) बमोजिमको ऋण उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम उपलब्ध गराउने ऋणलाई सरकारको अति प्राथमिकता क्षेत्रमा कर्जा लगानी गरेको सरह मानी सो वापत उक्त वैंक वा वित्तिय संस्थाले पाउने सुविधा समेत पाउन सक्नेछ ।

(४) कुनै वैंक वा वित्तिय संस्थाले उपदफा (२) बमोजिम गरेका लगानी उठ्न नसक्ने भई अपलेखन गर्नु पर्ने भएमा सो अपलेखन गरेको वर्षको खुद कर योग्य आयबाट सो अङ्क बरावरको रकम घटाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद–४

कोषको स्थापना तथा संचालन

१०. कोषको स्थापनाः (१) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्नका लागि एक छुट्टै कृषि प्रवर्द्धन कोषको स्थापना गरिने छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरु रहनेछन् ।

(क) संघिय तथा प्रादेशिक सरकारबाट प्राप्त रकम,

(ख) गाउँपालिकाबाट प्राप्त रकम,

(ग) नेपाल सरकारबाट विदेशी सरकार, अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थासँग सम्झौता गरी स्थानीय तहमा विनियोजित रकम वापत प्राप्त रकम,

(घ) अन्य कुनै श्रोतबाट प्राप्त रकम,

(३) उपदफा (१) को खण्ड (ग) बमोजिमको रकम प्राप्त गर्नु अघि संघिय अर्थमन्त्रालयको स्वीकृत लिनु पर्नेछ ।

११. कोषको संचालनः (१) गाउँपालिकाको नीति, कानून तथा निर्देशन बमोजिम कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि कोषको रकम खर्च गरिने छ

(२) कोषको सचिवालय गाउँपालिका अन्तर्गतको कृषि शाखामा रहने छ ।

१२. कोषको संचालन सम्बन्धि व्यवस्थाः (१) समितिको तर्फबाट गरिने सम्पुर्ण खर्च दफा १० बमोजिमको कोषबाट तोकिए बमोजिम वेहोरिने छ ।

(२) समितिको कोषमा रहेको रकम समितिले प्रचलित कानून बमोजिम कुनै वैंकमा खाता खोली जम्मा गर्ने छ ।

(३) समितिको कोषको संचालन समितिको अध्यक्ष वा सदस्य सचिव र लेखा प्रमुखको संयुक्त दस्ताखतबाट संचालन हुनेछ ।

(४) कोषको संचालन सम्बन्धि अन्य व्यवस्था ताकिए बमोजिम हुनेछ ।

१३. लेखा र लेखा परिक्षणः (१) कोषको आय व्ययको लेखा प्रचलित कानून बमोजिम राख्नु पर्दछ ।

(२) कोषको लेखा परिक्षण महालेखा परिक्षकबाट हुनेछ ।

परिच्छेद–५

व्यवसायिक कृषि करार

१४. व्यवसायिक कृषि करार गर्न सकिनेः (१) यस ऐन बमोजिम कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्न दुई वा दुई भन्दा वढी पक्षहरुवीच व्यवसायि कृषि करार गर्न सकिने छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम करार गर्दा प्रचलित नेपाल कानूनको अधिनमा रही पक्षहरुको आपसी सहमतिमा विद्युतिय प्रणालीको माध्यमबाट समेत गर्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको करार गर्दा अपनाउन पर्ने प्रक्रिया तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१५. <u>जग्गा तथा भौतिका साधन उपलब्ध गराउन सकिने</u>: कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले कृषि व्यवसाय गर्ने प्रयोजनका लागि व्यक्ति, कृषि फार्म वा व्यवसायि कृषक समुह वा त्यस्ता कृषक समुह मिलेर बनेको समिति, सहकारीलाई जग्गा तथा भौतिक सम्पत्ति करार गरी उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

१६. <u>जग्गा तथा भौतिक साधन माग गर्न सक्ने</u>: (१) कुनै कृषक वा कृषि व्यवसायिले व्यवसायिक रुपमा कृषि सम्बन्धि कार्य गर्नको लागि प्रचलित कानूनको प्रतिकुल नहुने गरी करार बमोजिमको जग्गा तथा भौतिक साधन प्राप्त गर्न दफा १५ बमोजिमका व्यक्ति वा निकायसँग माग गर्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा तथा भौतिक साधन माग भई आएमा निश्चित अवधि तोकी प्रचलित कानून बमोजिम सम्बन्धित निकालयले करारमा जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(३) जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउने सम्बन्धि प्रक्रिया तथा अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(४) खेति नगरी लगातार दुई वर्षसम्म वाझो रहेको कृषि योग्य जमिन नेपाल सरकारले तोकिए बमोजिम कृषि प्रयोजनको लागि प्रयोगमा ल्याउन सक्नेछ ।

१७. <u>स्वामित्व हस्तान्तरण नहुने</u>: यस ऐनको दफा १५ बमोजिम कुनै जग्गा वा भौतिक साधन उपलब्ध गराएको अवस्थामा करार गरेको वा लिजमा दिएको कारणले मात्र भौतिक साधनमा करारका पक्षको स्वामित्व हस्तान्तरण हुने छैन ।

१८. <u>पुनः करार गर्न नहुने</u>: यस ऐन बमोजिम करार गर्ने पक्षले दोस्रो पक्षको सहमति नलिइ सोही विषयमा तेस्रो पक्षसँग पुनः करार गर्न पाउने छैन ।

१९. <u>व्यवसायिक कृषि करारका विषयवस्तुहरु</u>: (१) यस ऐन बमोजिम कृषि करार गर्दा करारको प्रकृति र अवस्था अनुरुप अनुसूचि-२ मा उललेख भए बमोजिम हुनेछ ।

(२) यस ऐनको प्रतिकुल नहुने गरी पक्षहरुको सहमतिमा उपदफा (१) मा उल्लेखित विषय बाहेकका अन्य उपयुक्त विषय वस्तुहरु समेत व्यवसायिक कृषि करारमा समावेश गर्न सकिनेछ ।

२०. <u>व्यवसायिक कृषि करारका पक्षहरुको दायित्व</u>: (१) यस ऐनको दफा १५ वा १६ बमोजिम कृषि व्यवसाय संचालन गर्न लिएको भौतिक साधनमा पक्षहरुको दायित्व यस ऐनमा उल्लेखित भएको अतिरिक्त अन्य दायित्व करारमा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(२) कृषि व्यवसायको परिमाण वा क्षेत्र तोकि गरिने व्यवसायमा पक्षहरुको दायित्व पक्षहरुविच करार भएकोमा यस ऐनमा उल्लेख भएको अतिरिक्त अन्य कुराहरु करारमा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

(३) व्यवसायिक कृषि करार गरिने पक्षहरुले कृषि करार प्रयोजनको लागि कृषि उत्पादन सामग्री, प्रविधि र ऋण

वा अन्य सहायता आफै वा वित्तिय संस्थाहरु मार्फत तोकिएका शर्तहरुको आधारमा उपलब्ध गराउने गरी आ-आफ्नो दायित्व निर्धारण गर्न सक्नेछन् ।

(४) व्यवसायिक कृषि करार गर्ने पक्षहरुले प्रचलित कानूनको प्रतिकुल नहुने गरी गर्नु पर्ने छ ।

२१. करार पुरा गर्नु पर्ने समय प्रक्रियाः (१) करारमा करार पुरा गर्ने समय र प्रक्रिया उल्लेख भएकोमा सोही समय र प्रक्रिया भित्र करार पुरा गर्नु पर्नेछ ।

(२) करार बमोजिमको काम गर्न करारमा कुनै समय वा प्रक्रिया तोकेको रहेनछ तर सो काम कुनै खास समयमा वा कुनै खास प्रक्रियाले मात्र गर्न सकिने रहेछ भने सोही समयमा सोही प्रक्रिया बमोजिम गर्ने गरी करार भएको मानिने छ ।

(३) उपदफा (२) मा लेखिएको अवस्थामा वाहेक करारमा करार पुरा गर्ने समय र प्रक्रिया उल्लेख भएमा उचित समयभित्र उपयुक्त प्रक्रिया अपनाई पुरा गर्नु पर्नेछ ।

२२. करार पुरा गर्ने स्थानः (१) करार बमोजिम काम पुरा गर्न कुनै निश्चित स्थान तोकिएको रहेछ भने सो काम सोही स्थानमा पुरा गर्नु पर्नेछ ।

(२) करार बमोजिम कुनै एक पक्षले अर्को पक्षलाई कुनै मालसामान लिने वा वुझाउने स्थान करारमा तोकिएको रहेछ भने सोही स्थानमानै दिनु वा वुझाउनु पर्नेछ ।

(३) करार बमोजिम काम गर्ने निश्चित स्थान नतोकिएको तर सो काम कुनै खास स्थानमा मात्र गर्न सकिने वा चलन व्यवहार वा सो कामको प्रकृति अनुसार कुनै खास

स्थानमा गर्नुपर्ने किसिमको रहेछ भने सो काम सो स्थानमा गर्ने गरी करार भएको मानिने छ ।

(४) उपदफा (२) र (३) मा लेखिएदेखि बाहेक अन्य अवस्थामा करार बमोजिम काम गर्ने स्थान करारमा उल्लेख भएको रहेनछ भने करार बमोजिम काम गर्ने पक्षले अर्को पक्षलाई मनासिव माफिकको स्थान तोकिदिन सुचना गर्नु पर्नेछ र अर्को पक्षले पनि सो काम गर्न मनासिव माफिकको स्थान तोकिदिन पर्नेछ ।

२३. करार पुरा गर्नु नपर्ने अवस्थाः देहाएका अवस्थामा करार बमोजिम काम गर्न अवश्यकता पर्ने छैन ।

(क) करारको एक पक्षले अर्को पक्षलाई करार बमोजिमको दायित्व पुरा गर्नु नपर्ने गरी छुट दिएमा,

(ख) वदर गराउन सकिने करार वदर गराउन पाउने पक्षले वदर गराएमा,

(ग) अर्को पक्षले करार उलङ्घन गरेको कारणबाट करारको परिपालना हुन नसक्ने भएमा,

(घ) यस ऐनको कुनै व्यवस्था बमोजिम करार बमोजिमको काम गर्नु नपर्ने भएमा,

(ङ) करार गर्दाको परिस्थितिमा आधारभुत परिवर्तन भई सो कुरामा सम्पूर्ण पक्षहरुको चित्त बुझी करारको परिपालना गर्न असम्भव भएमा,

२४. करार दर्ता गर्नुपर्नेः (१) यस ऐन अर्न्तगत सम्पन्न गरिएका करारहरु सम्झौता भएको मितिले ३५ दिन भित्र गाउँपालिकामा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम करार दर्ता गर्दा तोकिए बमोजिमको दस्तुर लाग्नेछ ।

(३) दर्ता नगरिएको करारको आधारमा नेपाल सरकार वा अन्य निकायले दिने सुविधा वा सहुलियत दिने प्रयोजनका लागि मान्यता प्राप्त गर्ने छैन ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम भएको करारको आधिकारीक प्रति गाउँपालिकाको तोकिएको अधिकारीले अनिवार्य रुपले राख्नु पर्ने छ ।

(५) उपदफा (१) बमोजिमको करार दर्ता गर्न पक्षहरु स्वयं वा उनीहरुको कानून बमोजिमको प्रतिनिधि उपस्थित हुनु पर्नेछ ।

(६) गाउँपालिकाले कुनै व्यवसायि वा कृषकले कृषि करार दर्ता गर्न ल्याएकोमा दर्ता गर्ने अधिकारीले यस ऐन बमोजिम उल्लेख हुनु पर्ने कुनै कुरा उल्लेख नभएको वा अनुचित प्रावधान उल्लेख भएकोमा सो परिमार्जन गरेर मात्र दर्ता गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम दिइएको आदेश करारका पक्षहरुले पालना गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद–६

विवाद समाधान

२५ विवादको समाधानः (१) यस ऐन अन्तरगत कृषि करारको कार्यान्वयनको सम्बन्धमा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा त्यस्ता विवादहरु पक्षहरुले आपसी वार्ताबाट समाधान गर्न सक्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वार्ताबाट विवाद समाधान हुन नसकेमा पक्षहरुले प्रचलित कानून बमोजिम स्थानीय न्यायिक समितिमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निवेदन पर्न आएमा स्थानीय न्यायिक समितिले ३५ दिन भित्र मेलमिलापको माध्यमबाट विवादको टुङ्गो लगाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम भएको विवादको टुङ्गो उपर चित्त नबुझ्ने त्यस्तो पक्षले स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ बमोजिम ३५ दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम मेलमिलापबाट विवाद समाधान हुन नसकेमा पक्षहरुको प्रचलित कानून कमोजिम मध्यस्थता सम्बन्धी कारवाही अगाडी बढाउन समेत सक्नेछ ।

(६) मध्यस्तता सम्बन्धी कारवाही अगाडी बढाउदा मध्यस्थकर्ताको नाम करारमा नै उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम हुनेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम करारमा नाम उल्लेख नभएकोमा पक्षहरुको प्रतिनिधि, स्थानीय तहका प्रतिनिधि वा स्थानीय तहबाट तोकिएका विशेषज्ञ वा कानून व्यवसायी मेलमिलापकर्ता सहितको मध्यस्थता समितिको गठन गरिने छ ।

(८) उपदफा (७) बमोजिम मध्यस्थता चयनको लागि दुवै पक्षहरुबाट अनुरोध भई आएमा सम्बन्धित व्यक्ति वा कार्यालयले अनिवार्य रुपमा ७ दिन भित्रमा लिखित सहमति वा असहमति दिनु पर्नेछ ।

(९) मध्यस्थता समितिले उजुरी परेको ७ दिन भित्र वार्ताद्वारा विवादको समाधान गर्नु पर्नेछ ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिम विवाद समाधान हुन नसकेमा सम्बन्धित पक्षलाई उजुरी उपर ७ दिनको म्याद दिई प्रतिवाद गर्ने मौका दिनु पर्नेछ ।

(११) उपदफा (१०) बमोजिमको समयावधिभित्र सम्बन्धित पक्षले प्रतिवाद गरी वा नगरी बसेमा सो व्यहोरा उल्लेख गरी मध्यस्थता समितिले थप सात दिनभित्रमा आफ्नो निर्णय दिनु पर्नेछ ।

(१२) उपदफा (११) बमोजिम मध्यस्थता समितिद्वारा गरिएको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

(१३) यस ऐन बमोजिम मध्यस्थता समितिद्वरा गरिएको निर्णय उपर चित्त नवुझ्ने पक्षले मध्यस्थता ऐन २०५५ को म्यादभित्रै सम्बन्धित उच्च अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(१४) मध्यस्थता सिमाको अन्य कार्यविधि करारमा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम र अन्यका हकमा मध्यस्थता समितिले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(१५) मध्यस्थ कर्ताले पारिश्रमिक र सुविधा पक्षहरुबाट लिन सक्नेछन् ।

२६. <u>म्याद सम्बन्धमा</u>ः यस ऐन बमोजिमको विवादमा पक्षको कावु वाहिरको परिस्थिति परी यस ऐनको दफा २५ को उपदफा (१०) बमोजिमको म्याद गुज्रन गएमा एक पटकलाई वढिमा १५ दिन म्याद थाम्न पाउने छ ।

२७. <u>मध्यस्थता समितिको निर्णको कार्यान्वयन</u>ः (१) मध्यस्थता समितिको निर्णय भएको ७ दिन भित्रमा पक्षहरुले निर्णय कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपनफा (१) बमोजिम कुनै पक्षले तोकिएको समयमा निर्णयको कार्यान्वयन नगरेमा त्यस्तो निर्णयको कार्यान्वयनमा जिल्ला प्रशासन कार्यालय र अन्य निकायको सहयोग लिन सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको कार्यालयले निर्णय कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा सम्बन्धित पक्षको सम्पत्ति वा कारोबार रोक्का राख्न त्यस्तो सम्पत्ति वा कारोबार रोक्का राखेकोमा फुकुवा गर्न लेखि पठाउन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम रोक्का वा फुकुवा गरिदिन अनुरोध भई आएमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालय, वैंक वा वित्तिय संस्थाले त्यस्तो सम्पत्ति वा कारोवारको रोक्का वा फुकुवा गर्नु पर्नेछ ।

(५) मध्यस्थता सम्बन्धि विषयमा यस ऐनमा उल्लेखित विषयका हकमा यसै ऐन बमोोजिम र अन्य विषयका हकमा मध्ययस्थता ऐन २०५५ बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद–७
विविध

२८. व्यवसाय दर्ता गर्नु पर्नेः (१) करार गरी कृषि व्यवसाय संचालन गर्न चाहाने कृषक ... कृषि फार्म वा एजेण्ट लगाएतले दर्ता नगरी व्यवसाय संचालन गर्न हुदैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको व्यवसाय दर्ता प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतले गर्नेछ । निजले कम्तिमा अधिकृत स्तरको कुनै कर्मचारीलाई आवश्यकता अनुसार यस्तो करार दर्ता गर्ने अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

(३) व्यवसाय करार दर्ता तथा शुल्क लगाएतका अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२९. क्षतिपुर्ती सम्बन्धि व्यवस्थाः (१) करार कार्यान्वयनको सन्दर्भमा कुनै पक्षको काम कारवाहीबाट अर्को पक्षलाई क्षति पुग्न गएमा करारमा नै क्षतिपुर्तीको मात्रा तोकिएको मा सोही बमोजिम र नतोकिएको हकमा सम्झौताको प्रकृति, स्थलगत निरिक्षण, स्थानिय सर्जमिन, विशेषज्ञका राय, प्रचलित दरभाउ समेत वुझि सोको आधारमा मर्का पर्ने पक्षलाई मध्यस्थता समितिले क्षतिपुर्ती भराईदिने निर्णय गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि पक्षको कावु बाहिरको परिस्थितिले गर्दा करारको यथावत परिपालना हुन नसकेको अवस्थामा यस ऐन बमोजिमको

दायित्व तीर्नु बेहोर्नु पर्ने छैन तर करार गर्दाको अवस्थामा पक्षविच कुनै लेनदेन भएको रहेछ भने अवस्था हेरी मर्का पर्ने पक्षलाई लेनदेनको सामान, वस्तु वा नगद फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

३०. कारवाही चलाउने तथा दण्ड सजाय गर्ने अधिकारीः (१) यस ऐन बमोजिम दण्ड सजाय गर्ने वा क्षतिपुर्ती भराउने अधिकार स्थानीय न्यायिक समितिको हुनेछ ।

(२) यस ऐन बमोजिम कारवाही तथा सजाय हुने मुद्दा अनुसन्धान तथा तहकिकात गर्ने अधिकारीले सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालयको परामर्श तथा सहयोग लिन सक्नेछ ।

३१. विमा सम्बन्धि व्यवस्था : (१) यस ऐन बमोजिम करार गरि गरिएको कृषि उपजको उत्पादनको सम्झौताको आधारमा विमा समितिले तोकेको प्रकृया पुरा गरी त्यस्तो विमा कार्य गर्न अख्तियार पाएको विमा कम्पनिले विमा गर्नेछ ।

(२) विमा गर्ने प्रक्रियाका सम्बन्धमा विमा समितिले समय समयमा निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(३) यस ऐन बमोजिम गरिने व्यवसायिक कृषि करार सम्बन्धित निकायमा दर्ता हुन साथ सोही मितिबाट लागु हुने गरी सम्बन्धित विमा कम्पनीले विमा गर्न सक्नेछ ।

(४) कुनै विमा कम्पनीले व्यवसायिक कृषि करारको विमा गर्दा तिर्नु परेको क्षतिको अङ्क बरावर आफ्नो खुद कर योग्य आयबाट घटाउन पाउने छ ।

३२. <u>वौद्धिक सम्पत्तिको संरणक्ष गर्नु पर्ने</u> : यस ऐन बमोजिम कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्दा वा व्यवसायिक कृषि करार गर्दा वौद्धिक सम्पत्ति, भौगोलिक परिचय तथा कृषक अधिकार समेतको संरक्षण हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।

३३. <u>दण्ड सजाय</u> : (१) कसैले यस ऐनको देहाय बमोजिम कसुर गरेमा देहाय बमोजिमको सजाय हुनेछ ।

(क) दफा (३) र (४) विपरित कृषि बजार स्थापना र संचालन गरेमा २५ हजार देखि ५० हजार रुपैयाँ सम्म,

(ख) मनासिव कारण वेगर दफा २८ को उपदफा (२) कार्य नगरेमा वा इन्कार गरेमा त्यस्तो कार्यालयको मुख्य भई कार्य गर्ने अधिकारी वा त्यस्तो कार्य कुनै अधिकारीलाई प्रत्यायोजन गरिएको त्यस्तो जिम्मेवारी प्राप्त अधिकारीलाई २५ हजार देखि ५० हजार रुपैयाँ सम्म,

(ग) दफा २९ बमोजिम क्षतिपुर्ती भर्ने आदेश दिएकोमा लापरवाही पुर्वक त्यस्तो क्षतिपुर्ती नदिएमा त्यस्तो अटेर गर्नेलाई २५ हजार देखि ५० हजार सम्म,

(घ) यस ऐन वा यस ऐन अर्न्तगत बनेको नियमावली विपरित कुनै कार्य गरी त्यसबाट कसैको हानी नोक्सानी भएको रहेछ भनी त्यस्तो हानी नोक्सानी निजबाट नै भराइने छ ।

३४. <u>पुनरावेदन</u> : यस ऐन बमोजिम भएका दण्ड, जरिवाना र सजाय उपर चित नबुजेमा पुनरावेदन गर्न सकिनेछ ।

३५. <u>नियम वनाउने अधिकार</u> : यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न गाउँकार्यपालिकाले आवश्यक नियम वनाउन सक्नेछ ।

३६. <u>वाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार</u>: यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कुनै वाधा अड्काउ परेमा गाउँकार्यपालिकाले त्यस्तो वाधा अड्काउ हटाउन आदेश जारी गर्न सक्नेछ । तर त्यस्तो आदेश गाउँपालिकाले ६ महिना भित्र गाउँ सभाबाट अनुमोदन नगरेमा स्वत निस्क्रीय हुनेछ ।

३७. <u>वचाउ र लागु नहुने</u> : (१) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत वनेका नियममा लेखिए जति कुरामा सोहि वमोजिम र नलेखिएका कुरामा प्रचलित कानून वमोजिम हुनेछ ।

(२) संविधानसँग वाझिएका यस ऐनका दफा तथा उपदफाहरु वाझिएको हदसम्म स्वत : निस्क्रीय हुनेछन् ।

(३) यस अघि भए गरेका काम कार्वाहि यसै ऐन बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

अनुसूची–१

दफा २ को खण्ड (छ) सँग सम्बन्धित

१. खाद्यान्य वाली,

२. वागवानी जन्यः फलफुल, तरकारी, मसला वाली, पुस्प

३. पशुपन्छि

४. माछा, मासु, दुध, फुल, हाड, छाला, ऊन

५. च्याउ

६. मौरी, रेशम

७. चिया, कफि, अलौंची, सुपारी, घाँसे वाली

८. तेलन, दलन

९. कपास, जुट, ऊखु, रवर खेति, टिमुर

१०. कृषि पर्यटन

११. कृषिका सबै उपक्षेत्रसँग सम्वद्ध उत्पादन र सो शब्दले औद्योगिक प्रयोजनमा हुने कृषि वस्तुहरु

१२. कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको प्रशोधन उद्योग

१३. कृषि तथा पशुजन्य उत्पादन सामग्री (दाना, मलखात, विषदी, औषधी) आदि । कृषि प्रशोधन

१४. खेति प्रणालीमा समाविष्ट कृषि तथा पशुजन्य वस्तुहरु ।

अनुसूची–२

दफा १९ सँग सम्बन्धित

(क) करारका पक्षहरु,

(ख) करार खेतिको क्षेत्र,

(ग) जग्गा र भौतिक साधन,

(घ) वस्तुको विवरण, मात्रा

(ङ) गुणस्तर,

(च) सम्झौताको अवधि

(छ) उत्पादन गरिने वस्तुको खरिद/विक्रि मुल्य

(ज) भुक्तानीको प्रक्रिया,

(झ) ढुवानीको दायित्व,

(ञ) उत्पादन प्रक्रिया,

(ट) अनुगमनका पक्षहरु,

(ठ) कावु बाहिरको परिस्थितिबाट उत्पादनमा पर्न सक्ने असर र त्यसको दायित्व,

(ड) गुणस्तर निर्धारण आधारहरु,

(ढ) पक्षहरुले एक अर्कालाई उपलब्ध गराउने सेवा तथा सुविधा,

(ण) करारको पालनामा विवाद भएमा अपनाइने समाधानका उपाय जस्तैः मेलमिलाप तथा मध्यस्थता लगाएतका विषय वस्तुहरु आदि ।

(त) कृषि उपजको मुल्यनिर्धारण सम्बन्धि व्यवस्था,